NAE-SIMION PLEŞCA
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

BASARABIA ÎN PUBLICISTICA ŞI POEZIA LUI EMINESCU

Abstract. The author tackles the issue of Bessarabia which is approached by Eminescu in his publicistics (history, general Romanian ethnic specificity, the act of annexation by Russia), situating it in the European context. There are analyzed in detail the poet's early poems from the cycle of The *Dramatic Dodecameron* in which the image of Bessarabia is found (*Bogdan-Dragos, Musatin* and the *Codru*), as well as the poems of May, especially *Doina* and the quatrain *To the Arms*.

Keywords: historical truth, law, „internal laws", natural space, retrocession, alienation.

La problema Basarabiei Eminescu revine foarte des în articolele sale publicistice, în care găsim nu doar reacţii de moment la diferite evenimente, în special la hotărârile Congresului Internaţional de la Berlin din iunie 1878, ci şi reproduceri extinse de documente, atitudine polemică faţă de articolele din presa străină, incursiuni în istorie. Calităţile sale de polemist, care pune „pe tapet" documentul doveditor, sunt aici valorificate din plin.

Este pus în evidenţă stăruitor *adevărul istoric* indiscutabil, impus de existenţa Basarabiei pe parcursul a patru secole, ca „parte străveche a ţării Moldovei", ca „pământ din pământul românesc". Publicistul recurge la întreg arsenalul de procedee retorice: *demonstraţia*, *interogaţia*, *peroraţia*, reducerea la absurd a „argumentelor" oponenţilor.

În ciclul de studii consacrate „cestiunii Basarabii" Eminescu polemizează cu intervenţiile din presa franceză şi rusească care susţin că este o provincie cucerită de ruşi de la tătari sau de la turci, afirmând că „Basarabia n-a fost nici întreagă, nici în parte a Turcilor sau a Tătarilor, ci a unui stat constituit; neatârnat deşi slăbit şi încălcat în posesiunile sale, a Moldovei".

Poetul-gazetar vine cu prima dovadă indiscutabilă: numele „care ţipă sub condeele ruseşti" a cărui rostire „e una cu a protesta contra dominaţiunii ruseşti". Rând pe rând sunt readuse fragmente istorice din arhivele hanului mongol din Persia, publicate la îndemnul sultanului Mahmud Gazon Khan într-o culegere aparte, materiale arhivistice despre bătăliile duse de principi tătari cu negri-valahi, comandaţi de Basarab-ban, de regele maghiar Carol-Robert cu Basarab, fiul lui Tugomir, de la care provin Alexandru, Vladislav, Radu-Negru, Dan şi Mircea cel Mare. „Basarabia actuală era pământ românesc, stăpânit de Domni români", fapt adeverit de Miron Costin în poemul dedicat regelui Poloniei.

Eminescu prezintă şi o descriere topografică detaliată a Basarabiei „deşi fără cuvânt": „Trăgând o linie de la Hotin din Nistru până la Prut, avem o lature; de la

BDD-A6749 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:32 UTC)

amândouă capetele ei tragem câte o linie până în Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie formată prin țărmurii Mării Negre. Acest quadrilater cam neregulat se numeşte azi Basarabia, deşi fără cuvânt".

Eminescu se referă şi la marginile reale ale Basarabiei reale şi la fâşia îngustă spre sud, aşa cum apare în *Descrierea Moldovei* al lui Cantemir.

Cel de-al doilea studiu se ocupă de veacul al cincisprezecelea, perioadă în care domneşte Alexandru Vodă cel Bun, Ştefan cel Mare, iar cel de-al treilea, în lipsa mărturiilor cronicarilor, cuprinde veacul al şaisprezecelea, când pământurile noastre sunt pustiite de războaiele cu care au venit tătarii, cazacii şi turcii.

Studiul al IV-lea începe cu descrierea Bugeacului care, conform lui Cantemir, înseamnă *unghi*, *colț de pământ*. Dovada cea mai convingătoare că în Basarabia erau români o constituie existența eparhiei Brăilei şi a unor biserici şi tipografii româneşti (la Dubăsari). Biserica, după părerea lui Eminescu, este „un argument zdrobitor față de orice subtilitate".

Veacul al optsprezecelea oferă chiar argumentul servit de însuşi Graful Rumanțiof, care a aprobat desființarea Mitropoliei Brăilei, punând toată Basarabia sub supunerea eparhiei de la Huşi şi Brăila eparhiei de Buzău.

Eminescu nu admite în niciun caz interpretarea anexării Basarabiei de către Rusia ca o cucerire a acesteia, polemizând cu descrierea evenimentelor de la 1812 făcută de consulul general al Angliei de la Bucureşti, W. Wilkinson. Situația este comentată în bine cunoscutul stil polemic eminescian: „Toate elementele morale în această afacere sunt în partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de-a înstrăina pământ românesc, trădarea unui dragoman al Porții, recăpătarea acelui pământ printr-un tratat european semnat de şapte puteri şi obligatoriu pentru ele, garantarea integrității actuale a României prin convenția ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-au dat Rusiei, în momente grele, toate acestea fac, ca partea morală şi de drept să fie pe deplin în partea noastră".

În finalul ciclului de studii basarabene sunt enumerate izvoarele documentare pentru toate veacurile: *Istoria critică a românilor* şi *Arhiva istorică a României* de B. P. Hasdeu, lucrările lui Eudoxiu Hurmuzaki, cronicile lui Kogălniceanu, cronica Huşilor de părintele Melchisedec, cronica lui Amiras tradusă din greceşte la îndemnul lui Grigore Vodă, cartea sus amintită a lui Wilkinson.

S-au formulat anumite rezerve față de paternitatea acestor studii, faptul că Eminescu este totuşi autorul lor fiind demonstrat de I. Crețu prin compararea ideilor principale enunțate în toate articolele din *Timpul* privind Cestiunea Basarabiei.

Hotărârile congresului berlinez sunt prezentate ca o nedreptate strigătoare la cer, ca o expresie a unei nepăsări crase față de existența „rasei latine" şi a locuitorilor pe peticul de pământ românesc: „Cum că acea necesitate internațională n-are nevoie de a ține seama de sentimentele noastre intime, de existența rasei latine, ci numai de un petec

BDD-A6749 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:32 UTC)

de pământ cuasi neutru lângă Dunăre, ne-a dovedit-o cu de prisos Congresul. Ce-i pasă Congresului că se răpeşte o parte din partea străveche a neamului românesc ca atare? Ce li-e lor Hecuba? Ce-i pasă, cine va locui pe pământ românesc? Materialul de oameni îi e indiferent, cestiunea europeană e ca să existe o fâşie de pământ între Rusia, Austria şi nouăle formaţiuni ale fostei Turcii, încolo lucrul e totuna" (*Timpul* din 31 august 1878).

Eminescu îşi expune de obicei argumentele *punctual*, sub formă de „evantai" deschis efectiv. Demonstraţia sa trebuie să nimerească neapărat în ţintă şi să dezarmeze oponentul prin punerea în evidenţă a laturii ridicole şi a absurdului dovezilor lui. Polemica cu „Gazeta". St. Petersburg (de la 2(14) februarie 1878) este elocventă în acest sens, gazetarul răspunde prompt la întrebarea „Ce se va întâmpla atuncea când, în momentul unor stipulaţiuni, Rusia insultată nu va face nici un fel de pretenţii în favorul României?":

„1. Cestiunea Basarabiei, care poate fi pentru Rusia o cestiune de onoare militară, deşi după a noastră părere rău înţeleasă, este pentru noi nu numai o cestiune de onoare, ci una de existenţă. România, pierzând pământul ce dominează gurile Dunării, devine un stat indiferent, de-a cărui existenţă sau neexistenţă nu s-ar mai interesa absolut nimenea. (…)

2. Presupunând că din parte-ne n-ar fi decât amor-propriu (ceea ce, în treacăt vorbind, nu e), nu înţelegem de unde ziarul rusesc ia ciudata teorie că un popor de 4-5 milioane trebuie să aibă mai puţin amor-propriu decât unul de 80 de milioane? (…)

3. Plângerea că armata rusească ar fi plătit 10-20 de milioane mai mult decât se cădea pentru trebuinţele ei şi cum că ţara s-ar fi folosit din aceasta e o plângere foarte nelalocul ei de vreme ce nimenea nu poartă vina ei morală. (…)

4. Cât despre graniţele naturale ale Rusiei, să ne deie voie confraţii noştri să le-o spunem că cu teoria graniţelor naturale departe mergem. Graniţele naturale îi trebuiesc unui stat slab ca România, ce are nevoie de ajutorul configuraţiunii teritoriale spre a se apăra. Dar ce graniţe naturale îi trebuiesc puternicei Rusii contra periculoasei şi a ameninţătoarei Românii?" (*Timpul* din 14 februarie 1878).

Intervenţiile publicistice ale lui Eminescu sunt, după propria-i mărturisire, *răspunsuri limpezi* la propunerile Rusiei făcute guvernului român de a retroceda Basarabia „în schimbul a nu ştiu căror petice de pământ de peste Dunăre". Publicistul vine cu o reacţie polemică, demonstrând lipsa de logică şi caracterul „ciudat" al unor asemenea pretenţii. El dă în vileag imediat inconsecvenţa Rusiei în ceea ce priveşte respectarea convenţiilor semnate: „Dar cu ce drept pretinde Rusia bucata noastră de Basarabie, pe care am căpătat-o înapoi, drept din dreptul nostru şi pământ din pământul nostru? Pe cuvântul cum că onoarea Rusiei cere ca să se ia o bucată din România. Va să zică onoarea Rusiei cere ca să se ia pe nedrept o bucată din România şi aceeaşi onoare nu cere respectarea convenţiei iscălite de ieri. Ciudată onoare într-adevăr!" (*Timpul* din 25 ianuarie 1878).

Gazetarul invocă mereu dovezile supreme: inalienabilitatea dreptului României asupra Basarabiei, temeiul istoric absolut legal, „legile interne" care nu pot fi schimbate,

BDD-A6749 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:32 UTC)

întregul organic pe care-l constituie pământul Muşatinilor şi Basarabilor, aceştia din urmă dând şi numele ei, către care poetul se adresa în *Scrisoarea III*, anume ca la ctitorii unui Întreg: „Rămâneți în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini,/ Descălecători de țară, dătători de legi şi datini,/ Ce cu plugul şi cu spada ați întins moşia voastră/ De la munte pân-la mare şi la Dunărea albastră".

Convingerea fermă că Basarabia este parte integrantă din acest Întreg, Eminescu o exprimă în fraze tari, într-o pastă verbală densă şi intens colorată polemic:

„Drepturile noastre asupra *întregei* Basarabii sunt prea vechi şi prea bine întemeiate pentru a ni se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin Tratatul de Paris. Basarabia întreagă a fost a noastră pe când Rusia nici nu se megieşa cu noi. Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru şi cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă şi până în veacul al nouăsprezecelea" (*Ibidem*).

Eminescu se întreabă pe bună dreptate cum poate mandatarul Europei să vină să mântuie popoarele creştine de sub jugul turcesc, anexând o parte a unui pământ stăpânit de creştini, în care nu-i vorba de jug turcesc. Concluzia e aceeaşi, dictată de logica elementară: „Ciudată mântuire, într-adevăr", urmată de inacceptarea hotărâtă a publicistului: „Cuvântul nostru este: De bunăvoie niciodată, cu sila şi mai puțin".

O primă descriere a spațiului natural basarabean, fantezistă bineînțeles, apare în proiectele de tinerețe denumite *Dodecameron dramatic*.

În fragmentul întitulat *Bogdan Dragoş* se vorbeşte despre rătăcirile viitorului descălecător (aici apare ca fiul voievodului de Maramureş Dragul):

„… Acolo priveşti din miezul nopții
Un râu puternic, [sprinten] curgând spre miază-zi
Care apoi departe se varsă-n Marea Neagră
La gura lui departe, pierdută-n zarea zilei
Vezi o cetate mândră ce-i zic Cetatea-Albă.
Iar despre soare-apune vezi iar un râu puternic
Pe şapte guri, se zice, vărsându-se în mare,
E Dunărea, aproape de gurile-i Chilia.
Într-astea două râuri şi între munții negri
Priveşti o țară-ntreagă din codri şi de dealuri,
Din văi cu râuri line din codri fără capăt
Vezi turme fără număr în zare răsărind
Şi buciumele sună duios şi cânt de fluier –
Sălbateci zboară caii mai iuți decât chiar vântul
Şi [câinii] urlă jalnic. Ciobanii cei călări
Străbat ca şi săgeata câmpiile întinse…"

BDD-A6749 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:32 UTC)

Bogdan constată că aici se vorbeşte aceeaşi limbă şi crede că această ţară ţine de crăiia lui Ludwig, dar bagă de seamă „că nu-i a nimănui” şi că peste pământul pe care cerul darnic l-a înzestrat „cu rod şi cu de toate” năvăleşte „pârdalnicul roi” al tătarilor.

Mirificul peisaj basarabean cu şesuri întinse şi cu „soarele cel sfânt” care „parcă iese din pământ” e evocat şi în postuma *Muşatin şi codrul*: „Colo-n zarea depărtată/ Nistrul mare i s-arată/ Dinspre ţările tătare/ Şi departe curge-n mare/ La liman ca şi o salbă/ Se-şira Cetatea Albă./ Iar pe faţa mării line/ Trec corăbiile pline./ Trec departe de pământ,/ Pânzele umflate-n vânt”. Perspectiva viziunii se schimbă, viitorul voievod privind spre miază-zi, unde zăreşte Dunărea care „pe şapte guri se varsă” şi ţara mândră toată care se întinde „de la Nistru pân-la ea”. Descrierea codrilor, dealurilor, „scară cu scară, ridicându-se pe şes”, a râurilor, vârfurilor de păduri care dezvăluie „mănăstiri cu-ntărituri a târgurilor, vadurilor, satelor („pe câmpie presărate”), mândrelor cetăţi („stăpânind pustietăţi”), a turmelor de oi („cu ciobanii dinapoi, cu fluiere şi cimpoi”) şi a hergheliilor („Petreceau câmpiile/ şi s-aşterneau vântului/ Ca umbra pământului/ Şi de-a lungul râurilor s-aşterneau pustiurilor” repetă în fond cadrul peisagistic, marcat de o frumuseţe de basm şi de măreţie sălbatică din *Bogdan Dragoş*.

Tonalitatea idilică se schimbă în versuri intens colorate dramatic în fragmentele colaterale *Doinei*, în catrenul tulburător *La arme* („Auziţi cum strigă slabii/ Şi umiliţii către noi:/ E glasul blândei Basarabii/ Ajunsa-n ziua de apoi”) şi în varianta ce prezintă spaţiul înstrăinat pruto-nistrean:

„Nu e destul că oamenii de-origine barbară
Moşia-n jumătate nemernic ne-o furară
Că între Prut şi Nistru pe-olatele bătrâne
Domnesc pe neam şi ţară calmuci cu cap de câne
A căror mutră slută ş-adânc dobitocească
N-o-ntrece decât doară inima lor cânească?
Nu e destul c-acolo în neagra-ntunecime
Copiii-şi blestăm soarta neascultaţi de nime,
Că cnutul îi zdrobeşte şi roiuri de sălbatici
Trăind sardanapolic, beţivi şi muieratici,
Să stingă-orice lumină, să zmulgă limbi din gât
Când unul româneşte o vorbă a-ndrăznit”.

Problema Basarabiei e abordată de Eminescu în context european, el „considerându-se dator a ne lămuri şi a lămuri Europa asupra împrejurării acestui fapt”, adică a retrocedării ei cerute de Rusia [1, p. 154].

Repere bibliografice

1. Nedelcea, Tudor. *Eminescu*. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013.

BDD-A6749 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:32 UTC)